

SPROG UNDER LUP

GRAMMATISK
ARBEJDSHÆFTE

JOHAN BRINTH/ALINEA

6

Statsbiblioteket

400011749540

REPETITION

1

Fordele disse ord i de syv felter: (Kontrol: se facitlisten)

billig
Christiansborg
dansk
du
elefant
eller
elleve/elve

Fasanvej
femte
flink
fordi
fortælle
frimærke
grøn

han
hende
idet
jeg
kold
kærlighed
Lene

mig
Odense
og
ost
otte
Pjevs
Poulsen

rig
roede
skole
siger
smuk
spiste
stoleben

Susåen
tulipan
tredje
treogtyve
tænkte
vågner
ønskede

NAVNEORD

UDSAGNSORD

STEDORD

BINDEORD

EGENNAVNE

TILLÆGSORD

TALORD

14

Gr. s. 31-34

Er det ord, der står med kursiv, et forholdsord eller et biord?

(Kontrolord: to idrætsdiscipliner – læst nedefra.)

Det ord, der står med <i>kursiv</i> , er et	forholdsord	biord
Vi spiser først <i>ved</i> syvtiden	G	B
Jeg skal <i>nok</i> hjælpe dig	D	G
Hesten standsede <i>foran</i> forhindringen	N	Ø
Peter og Kathrine kommer <i>også</i>	Ø	N
Klokken er syv, du skal <i>op</i> nu!	T	I
Huskede du at ringe <i>til</i> Peter?	I	L
Fabrikken skal <i>måske</i> flytte til Nordjylland	S	R
Kan du skænke op <i>uden</i> at spille?	N	A
Tror du, vi kan klare os <i>uden</i> overtøj?	D	T
Husk at tage flaget <i>ned</i> !	E	P
De har boet <i>hos</i> os i otte dage	Y	A
Pakken var <i>ikke</i> sendt fra Odense før i går	L	S
Det er blevet moderne at bo inden <i>for</i> den gamle bymur	K	F
Kom med <i>indenfor</i> !	T	G
Ingen må gå <i>ud</i> i køkkenet nu	G	N
Vi skal først spille <i>mod</i> jer i eftermiddag	S	M
Det varer <i>kun</i> et øjeblik	Y	A
Der har været en del uro <i>blandt</i> de ansatte	E	A
De lover opklarende vejr <i>over</i> hele landet i morgen	U	Ø
Er du <i>hjemme</i> i aften?	R	T
Vil du med i byen <i>i</i> eftermiddag?	B	V
Der var så dejligt <i>ude</i> på landet!	K	S

28

Mærk sætningens led således:

○ udsagnsled

✕ grundled

△ genstandsled

□ hensynsled

⊗ omsagnsled til grundled

⊕ omsagnsled til genstandsl.

– og sæt derpå ○ i én af kolonnerne til højre. (Kontrolord: fire drengenavne)

Det led, der står med <i>kursiv</i> , er sætningens:	genstands- led △	hensyns- led □	omsagnsled til grundl. ○	omsagnsled til genstandsl. ○
Maden er <i>kold</i>	R	H	S	J
Vi spiste maden <i>kold</i>	C	A	Ø	A
Sygehuset er <i>byens højeste bygning</i>	A	K	V	L
Vil du vise os din frimærkesamling?	S	P	A	R
Hun hedder <i>Elisabeth</i>	R	O	E	L
Hendes kammerater kalder hende <i>Beth</i>	M	U	G	N
Jubilarerne sendte <i>dronningen</i> et telegram	G	E	O	K
Efter en kort jagt fangede politiet <i>biltyvene</i>	O	A	R	F
Maskinen vasker tøj <i>rent og hvidt</i>	E	N	E	T
Tøjet er <i>rent og hvidt</i>	L	R	N	R
Brandsprøjten pumpede dammen <i>tom</i>	R	L	I	O
De fleste forårsblomster har <i>læg eller rodknolde</i>	L	T	O	B
Bokseren er <i>træt</i> efter kampen	U	T	D	A
Træneren kørte bokseren <i>træt</i>	S	H	E	N
Kamelen oplagrer <i>reservenæring</i> i sine pukler	E	O	L	E
Han gav os 100 kr. hver til turen	F	R	S	D

33

Gr. s. 50-54

Er den sætning, der står med kursiv, en hovedsætning eller en bisætning?

Sæt ☐ i én af kolonnerne til højre. (Kontrolord: to dyr – læst nedefra og opefter)

Den sætning, der står med <i>kursiv</i> , er en:	hovedsætning	bisætning
Ingen ved, <i>hvornår han kommer</i>	R	E
Anne fortalte, at hun havde fået en læreplads	E	R
Vi måtte blive hjemme, <i>fordi Henrik blev syg</i>	T	T
Hvis du er færdig, <i>kan vi godt køre nu</i>	D	Y
Han sagde, <i>at han var træt</i>	E	T
Når det er klart vejr, kan vi se til Sverige	S	U
Hvis I kommer, <i>må I selv tage brød med</i>	D	D
Solen skinnede, <i>og fuglene sang</i>	A	E
Vi fandt huset, <i>selv om vi havde glemt adressen</i>	E	R
Bilen holdt, <i>men ingen steg ud</i>	P	T
Hvis jeg bliver færdig med at male, <i>kommer jeg</i>	D	L
Hun spurgte, <i>om jeg kom</i>	U	P
De voksne kører, <i>og børnene går</i>	L	A
Da det havde regnet en time, opgav vi at vente	T	S
Det blæste så voldsomt, <i>at båden rev sig løs</i>	E	K
Vi har vandet planterne, <i>men de er alligevel gået ud</i>	I	A
Tilskuerne glemte helt, at de sad på hårde træbænke	K	V
Jeg ringer til dig, <i>hvis jeg kommer i aften</i>	L	Æ
Hvis jeg kommer i aften, <i>ringer jeg til dig</i>	S	H
Når jeg får fri, <i>kommer jeg</i> , så hurtigt jeg kan	V	Å
Skønt det var tidligt på året, var vejret mildt	M	L
Hvis I kommer, <i>får I bøf</i> , som jeg har lovet jer	A	E
Når man skal skynde sig, kommer man let galt af sted	E	B
Fortalte I politiet, hvad I havde set?	H	A

Johan Brinth

SPROG UNDER LUP

Grammatisk grundbog

Fase 3-4

Gjellerup

Biordene er »resten af ordene«, altså de ord som ikke er navneord, udsagnsord osv.

Biord bøjes ikke. 1

Er man i tvivl om hvorvidt et ord er et biord eller et tillægsord kan man altså prøve at bøje det. Hvis det kan bøjes er det et tillægsord.

Biordene giver ofte oplysninger om

– hvornår:

– hvor:

– i hvilken grad:

Nogle almindelige biord:

aldrig	her	nok
allerede	hjemme	nu
alligevel	hvor	næppe
altid	hvordan	næsten
altså	hvorfor	ofte
der	hvornår	også
derefter	igen	op
derfor	ikke	oppe
desværre	ind	snart
dog	inde	straks
ellers	kun	således
forholdsvis	længe	temmelig
frem	måske	tilbage
gerne	ned	tit
heldigvis	nede	ud
hellere	nemlig	ude
hen	netop	

tit, ofte, nu, straks, snart, altid, aldrig, igen,

her, der, inde, ude, oppe, nede, hen, bort, frem

forholdsvis, ganske, temmelig, næppe, ikke, næsten

Bemærkninger:

1. Undtagelser: fire biord kan gradbøjes: længe, ofte, tit, næppe

Et biord kan stå som bestemmelse til
(sige noget om)

- et udsagnsord
- et tillægsord
- et biord

Ud over de egentlige biord fungerer
også mange tillægsord (som regel i
t-form) som biord. Disse biord siger ofte
noget om *hvordan* (på hvilken måde)
noget sker eller gøres.
Heller ikke disse biord bøjes.

børnene går **snart**/spiller **godt**

Opgaven er **ikke** vanskelig/**ganske** let

han kommer **næsten** aldrig/**temmelig** tit
/ikke nu

Som biord:

de taler *højt*
byen vokser *hurtigt*
arbejdet er *let* gjort
hun synger *smukt*
de synger *smukt*

Som tillægsord:

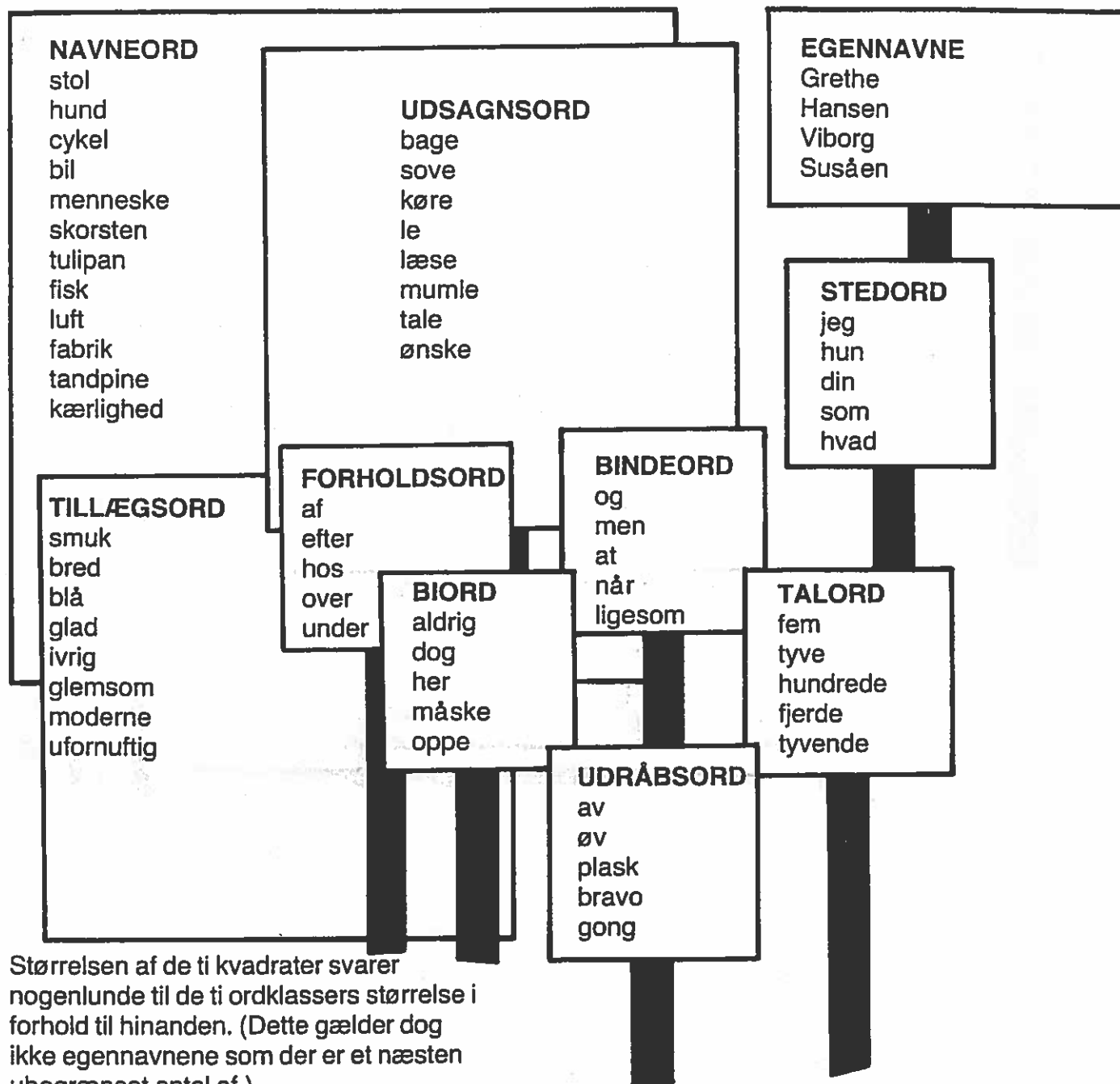
et *højt* hus
en *hurtig* bil
et *let* arbejde
en *smuk* blomst
et *smukt* hus

2. Visse af de biord der dannes af tillægsord (spec. på -lig)
findes i to former:

– én form med -t (der ofte siger noget om *måde*, altså om
hvordan):
kødet er ikke rigtig stegt (= ikke på den rigtige måde)

– og én form uden -t (der ofte siger noget om *grad*, altså
om hvor godt osv.):
kødet er ikke rigtig stegt (= ikke tilstrækkeligt)
det var forfærdelig kedeligt

Men i daglig brug af sproget er dette problem uden
betydning. Der synes endda at være en tendens til at man
i almindeligt dagligsprog helt udelader dette -t: det smager
... ..

- A** Betegnelsen biled bruges om alle de led der ikke er udsagnsled, grundled, genstandsled, hensynsled eller omsagnsled. Bileddene er altså slet og ret: resten af sætningen når de andre led er fundet. Ca. 75% af alle sætninger indeholder ét eller flere biled.
- B** Bileddene svarer på spørgsmål der begynder med *hvor, hvornår, hvordan, hvorfor, hvormed, hvor længe, hvor tit, hvor meget*.
- C** Et biled kan være en udvidelse af (dvs. sige noget om) et udsagnsord, et tillægsord (evt. en tillægsform) eller et biord.
-

D Billedene (adverbialerne) er en meget broget gruppe, såvel m.h.t. betydning som m.h.t. hvilke ord de består af:

skal vi tage **fat**?
hører du **efter**?
relæet slog **fra**
han lukkede døren **i/op**
jorden er hvid af **sne**
tænker du **på sidste jul**?
drengen svarede **høfligt**
svaret var **meget høfligt**
jeg købte **alligevel** huset i går

E Billedet siger ofte noget om
– tid:

mødet er **kl. 19.00/i næste uge/snart**
hun kan snakke **i timevis/altid/hele**
dagen
alle lo, **da klovnen faldt**
hønsene vågner, **når solen står op**

– sted:

han er **hjemme**
Søren sprang **i vandet**
er du gået **i seng**?
Jesper og Jytte bor **i Skive/Vibevej 14**
børnene løb **denne vej**
fuglene drager **bort**

– måde:

hun synger **dejligt**
han snakker **meget**
han vejer **95 kg**
hun blev hvid **som et lagen**

– eller det indeholder en formodning:

jeg kommer
måske/nok/sikkert/muligvis

– eller en nægtelse:

jeg kommer **ikke/næppe/aldrig**

GRUNDLED ×	UDSAGNS- LED ○	HENSYNS- LED (INDIREKTE- OBJEKT) □	GEN- STANDS- LED (DIREKTE OBJEKT) △	OMSAGNS- LED TIL GRUNDLED ⊗	OMSAGNS- LED TIL GEN- STANDSL. ⊕	BILED
subjekt	verballed eller blot verbet	dativ- objekt	akkusativ- objekt	subjekts- prædikat	objekts- prædikat	adverbial
fortæller hvem der gør noget	fortæller hvad der sker	fortæller hvem der opnår/risi- kerer noget	angiver hvad der opstår ved /påvirkes af handlingen	siger hvad grundl. er, bliver eller hedder	siger hvad genstandsl. er, bliver eller hedder	siger f.eks. noget om tid, sted el- ler måde
– spørg med hvem/hvad foran ○	– spørg med jeg	– spørg med til hvem foran ○+×+△	– spørg med hvad/hvem foran ○+×	– spørg med hvad er/bliver hedder foran ×	– spørg med hvad/hvordan foran ○+×+△	– resten af sætningen
fuglene vi Søren døren de vi træneren han borgen de vi du	flyver gav skriver er malede så gav viste hedder kalder vent spiser lovede	ham spillerne os mig	en bog et brev huset kampen gode råd »Fyrkat« borgen maden 10 kr. rød »Fyrkat« gult »Fyrkat« kold i tv i pausen ved Hobro lidt i dag i går

A En **helsætning** er en sætning eller en række sætninger der afgrænses af to punktummer (eller andre lige så vigtige tegn).

Hun kommer i dag

_____helsætning_____

Hun siger, at hun kommer i dag, hvis hun kan

_____helsætning_____

B En **bisætning** eller **ledsætning** er en sætning der står som led i en helsætning. En bisætning indledes næsten altid af et underordningsbindeord (se side 27) eller af *som*, *der* eller et *hv*-ord – se eksemplerne.

Hun siger, at hun kommer i dag

_____bisætning_____

bisætningen står her som genstandsled

En bisætning kan stå:

– først i helsætningen:

Hvis jeg kan få tid, kommer jeg i dag

– sidst i helsætningen:

Jeg kommer i dag, hvis jeg kan få tid

– som indskud:

Søren, som du kender, kommer i morgen

Bemærkninger:

1. Af pædagogiske grunde var betegnelsen *helmening* måske at foretrække for *helsætning*, men da sådanne »specialbetegnelser« har andre gener er *helsætning* alligevel foretrukket her.

2. Bisætninger udtrykker noget om tid, årsag, hensigt, følge, betingelse, indrømmelse eller sammenligning.

3. Undtagelse fra pkt. D.: I direkte anført tale står den ene af de to hovedsætninger som led (genstandsled) i den anden: Hun siger: Jeg kommer i morgen.

En hovedsætning er den del af
helsætningen der ikke står som led,
altså ikke er bisætning (ledsætning).

Hovedsætningen giver nogle
oplysninger der er nødvendige for
forståelsen af resten af helsætningen.
Man kan sige at hovedsætningen
logisk set er det overordnede
hovedbegreb, mens bisætningen logisk
er underordnet i forhold til dette
hovedbegreb. Bisætningen udvider det
hovedsætningen siger.
Se i øvrigt eksemplerne.

Eksempler:

Hun siger, at hun kommer i dag
hovedsætning bisætning
_____helsætning_____

han fortalte
_____at de kom kl. 3
_____og at ...
_____opdagede vi
da vi kom ud _____at det sneede

Det går så stærkt, at ingen kan følge med
Vi så ræven, da vi gik hjem
Skønt vi gik og snakkede, så vi ræven
Han siger, (at) han kommer
Han siger: jeg kommer
Når krybben er tom, bides hestene
Selv om solen skinner, er det koldt
Hvis du vil med, skal du sige til nu
Vi går om en time, hvis vejret holder
Da vi kom hjem, opdagede vi, at vi havde
glemt at låse døren

(fortsættes)

Solen skinner, og fuglene synger

Han har svært ved det, men han vil gerne

Børnene sagde, at de var trætte, og at de
hellere ville blive hjemme

Dronningen hentede Askepot, og på hen-
des fod sad skoén, som var den støbt

Anni, som du jo også kender, kommer i
aften